

Є.В. Голубков, канд. екон. наук, доцент
Одеський державний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Організаційно-економічний механізм розвитку ринку виноградарства складається з багатьох компонентів, супроводжується дією об'єктивних економічних законів через систему ринкових відносин, що формуються між суб'єктами – виробниками і споживачами, підприємцями і державою, які діють на основі власних потреб та інтересів.

Виноградарство – галузь рослинництва з високою собівартістю виробництва і трудомісткістю. Нинішня низька продуктивність насаджень аж ніяк не вписується в засади ринкової економіки, коли основною метою товарного виробництва продукції є одержання прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ефективного розвитку виноградарства займаються ряд економістів: А.М. Авідзба, С.Ю. Дженєєв, В.Г. Іванченко, О.Д. Ляний, М. Мелконян, Д.М. Підгорна, І.І. Червен, Е.В. Червен, О.Ф. Чернявський, А.І. Шумейко та ін., але багато проблем залишаються недостатньо вивченими і потребують всебічного дослідження та найскорішого вирішення. Залишаються недослідженими: пріоритетні напрямки підтримки аграрних виробників; підвищення ефективності окремих механізмів та інструментів підтримки аграрних підприємств; концептуальні засади адаптації інституційних механізмів змінним умовам ринку тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення основних шляхів раціональної організації та ведення галузі виноградарства, розробка і обґрунтування теоретичних і практичних організаційно-економічних основ забезпечення ефективного розвитку виноградарства в Одеській області.

Виклад основного матеріалу досліджень. Організаційно-економічний механізм розвитку виноградарства складається з багатьох компонентів, супроводжується дією об'єктивних економічних законів через систему ринкових відносин, що формуються між суб'єктами — виробниками і споживачами, підприємцями і державою, які діють на основі власних потреб та інтересів.

Розвиток виноградарства відбувається згідно Закону України «Про виноград та виноградне вино». Цей Закон регулює правові відносини у сфері виноградарства та виноробства України, пов'язані з веденням виноградників та виробництвом винограду, вина та інших продуктів виноробства, визначає регламентацію і контроль в цих галузях виробництва, права і обов'язки виробників, повноваження органів виконавчої влади і спрямований на посилення боротьби з фальсифікацією виноробної продукції в Україні [6, с. 11].

Найгострішими для виноградарських підприємств є такі проблеми: підвищення продуктивності насаджень, виробництво конкурентоспроможної продукції за якістю і собівартістю; розвиток сфери реалізації, значне розширення ринків збуту продукції, в т.ч. у зарубіжних країнах; джерела інвестицій на просте і розширене відтворення насаджень і формування матеріально-технічної бази [1].

Нинішня низька продуктивність насаджень аж ніяк не вписується в засади ринкової економіки, коли основною метою товарного виробництва продукції є одержання прибутку. Збільшення виробництва винограду і підвищення ефективності виноградарства залежать від багатьох чинників, які можна поєднати удві групи: технологічні і організаційно-економічні.

У технологічному плані віддають перевагу інтенсивним типам насаджень і сортам, які забезпечують швидкий оборот капіталу, тобто створенню і продуктивному використанню таких типів насаджень, які вступають в товарне плодоношення на 3-й рік після закладання [1].

Під впливом економічних чинників (таких як необхідність раціонального використання землі, прискорення окупності капітальних вкладень, особливо зниження трудомісткості продукції тощо) радикально змінюються системи ведення виноградарства.

Ще до проблеми галузі відносять: невідповідність обсягів виробництва столового винограду потребам населення; винограду технічних сортів потребам виноробства, яке орієнтовано на попит на внутрішньому та зовнішньому ринках; закладення насаджень садивним матеріалом низьких селекційних категорій; невідповідність сортового складу виноградних насаджень вимогам виноробства; низька ефективність виробництва винограду, яка зумовлена високою долею старих та зріджених виноградних насаджень, що підвищує собівартість і знижує конкурентоспроможність.

Причини виникнення проблем: негативна тенденція, яка склалася у виноградарстві зумовлена економічною кризою України; низькою ефективністю виноградарства порівняно з зерновими і технічними культурами; недосконалістю чинного законодавства з питань власності на

землю; низьким рівнем доходу працюючих у виноградарстві; невизнанням при формуванні бюджетної політики об'єктивної нерівності умов відтворення сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими галузями і сферами діяльності, що спричинено сезонністю виробництва, залежністю від природно-кліматичних умов, тривалістю виробничих циклів і, відповідно, уповільненим оборотом капіталу; недостатнім рівнем державної фінансової підтримки виноградарства та наукових досліджень в галузі; недостатнім стимулюванням впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво; відсутністю паритетних економічних відносин між аграрним сектором та іншими галузями економіки; відсутністю паритетних економічних відносин між суб'єктами інтеграційної структури "виробник винограду - виробник вина"; недостатнім рівнем розвитку інфраструктури аграрного ринку, тінізацією та монополізацією каналів реалізації продукції; відсутністю інформаційного забезпечення з питань господарювання в ринкових умовах. Ситуація, що склалася в галузі на сьогодні, не дає можливості подолати зазначені негативні явища.

Невідкладне вжиття заходів для подолання цих явищ потребує розробки і прийняття Програми розвитку виноградарства та виноробства на період до 2025 р.

Стан виноградарства в Україні невтішний. Площа насаджень у сільськогосподарських підприємствах має тенденцію зниження, порівняно з 1990 р. – скоротилась удвічі. З 2001 по 2012 рр. в Україні було висаджено близько 40 тис. га нових насаджень, але за цей самий період було викорчувано понад 60 тис. га. Це і вплинуло на зменшення площ під виноградними насадженнями [3].

Станом на 1.01.2013 р. в Україні налічувалось 462 господарства, які займаються вирощуванням винограду. Майже половина їх зосереджена в Одеській області – 205, що становить 45 %. У даному регіоні найбільша кількість господарств галузі сконцентрована в Тарутинському (43 шт.) і в Болградському (35 шт.) районах. В Одеській області серед 205 господарств лише 3 є власністю держави. В Овідіопольському районі знаходиться два – Державне підприємство «Навчально-дослідне господарство ім. Трофімова Одеського державного аграрного університету» та Державне підприємство «Дослідне господарство “Таїровське”» і в Болградському одне – Державне підприємство «Дослідне господарство ім. О.В.Суворова».

Станом на 1.01.2013 р. середній вік виноградних насаджень України становив 19 років. Найбільшу площу займають виноградники, які мають вік від 26 до 40 років. За результатами інвентаризації 0,8 % виноградних насаджень належать до виноградників, вік яких сягає за 40 років і всі вони

зосереджені в Одеській області. Відповідно, це насадження, які потребують першочергової реставрації чи перезакладання. Питома вага молодих виноградників обумовлює розвиток галузі в майбутньому. Частка молодих насаджень віком до 5 років нині складає 26,7 % або 22646,7 га, з них 52,3 % в Одеській області. У розрізі регіонів найбільшу частку молодих виноградників має Херсонська область – 41 %.

Зрідженість виноградників є однією з причин зниження їхньої продуктивності. У результаті наявності значної частки виноградників віком більше 25 років, які характеризуються високим відсотком зрідженості, 23,6 % насаджень знаходиться в незадовільному стані і характеризуються як неперспективні. Значна площа виноградних насаджень не покривають витрат на їх догляд та потребують реставрації чи перезакладання. Найбільша частка таких виноградників в Одеській області – 57,2 %. У Запорізькій області неперспективних виноградників немає, а всі оцінюються як потенційні та найбільш потенційні. Це зумовлено високою часткою молодих насаджень, вік виноградників не перевищує 25 років, а зрідженість – 15,0 %. Серед регіонів найбільшу питому вагу неперспективних виноградників має Одеська область – 29,4 %, зокрема, в Болградському – 40,6 %. Потенційні виноградники, які мають задовільний стан, займають 40,7 % їхньої загальної площі. З них 47,1 % – знаходяться в Одеській області. Станом на 1.01.2013 р. технічні сорти винограду займали майже 75 тис. га, що становить 85 % всіх насаджень. З них найбільша частка зосереджена в Одеській області та АР Крим.

Асортимент виноградників Одеської області представлений 82 сортами, в тому числі 42 технічних і 40 столових. Технічні сорти займають більше, ніж 90 % виноградників. Сортова структура виноградних насаджень у господарствах України потребує впорядкування і спеціалізації, як у конкретних підприємствах, так і в природно-виноградарських районах. У даний час фактично втрачений контроль над наявністю і станом насаджень з боку асоціацій, виробничих об'єднань, фахівців в області виноробства. У державних господарствах і фермерських підприємствах часто без узгодження з переробними підприємствами і виробниками виноробної продукції проводять розкорчовування насаджень, у тому числі високоцінних сортів винограду, що використовуються для виготовлення високоякісних вин і інших продуктів його переробки.

У наслідок призупинення планової реконструкції виноградників і відсутності потреби в прищепленому садивному матеріалі відбувся майже повний занепад розсадницької бази. Викорчовані значні площі маточників підщепної лози. Ті розсадники, які залишилися, знаходяться не в найкращому стані, адже ця галузь є однією з найбільш енерго і

ресурсоемних, тому за нинішніх умов різко зросла собівартість садивного матеріалу і його виробництво стало збитковим. Ті невеликі об'єми саджанців, які виробляються, не мають належного попиту. Найбільшу площу маточників має Болградський район – 110,0 га або 37 % від загальної в області.

Площа виноградних насаджень у сільськогосподарських підприємствах України у 2012 р. скоротилася майже вдвічі порівняно з 1990 роком, проте, завдяки державній підтримці за рахунок 1 % збору на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства, збільшилася на 2,1 % порівняно з 2000 р. і склала 93,3 тис. га. З 2000 року в господарствах з товарним виробництвом винограду розкорчовано виноградників більше (43,5 тис. га), ніж посаджено (26,9 тис. га). Урожайність у найліпші за кліматичними умовам роки не перевищує 55 ц/га. На низький рівень урожайності виноградників впливає висока зрідженість (22 % від загальної площі), недосконале розміщення та їхнє старіння. Враховуючи нормативний рівень витрат, на сьогодні виробництво винограду ефективно при урожайності не менш, ніж 50 ц/га.

Кризові явища, які охопили всі галузі економіки, в тому числі й сільське господарство, гострий дефіцит коштів не дали змоги виконати заходи із закладання виноградних насаджень, що передбачені Галузевою програмою розвитку виноградарства і виноробства на період до 2025 р. Порівняно з до кризовим 2007 р., рівень закладання нових насаджень упав більш ніж удвічі і нині становить учетверо менше обсягу, передбачуваного названою програмою. Спостерігається низька ефективність вирощування винограду. Потенціал продуктивності основних сортів винограду використовується лише на 25-40 %, значно погіршилась якість сировини. Термін експлуатації виноградників в Україні – 10-15 років, тоді як природні ресурси здатні забезпечити їхнє ефективне використання впродовж понад 30 років [3].

Сьогоднішня фінансова криза та ситуація, що склалася в агропромисловому комплексі, свідчать про те, що кредитування не відіграє належної ролі у фінансуванні сільськогосподарських товаровиробників та зумовили потребу в пошуку додаткових джерел фінансування розширеного відтворення. Господарства, які отримали кредити банків на придбання садивного матеріалу, кілків, стовпів, дроту, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, обладнання для краплинного зрошення, мінеральних добрив, використаних під час проведення робіт, мають право також на отримання фінансової підтримки шляхом часткової

компенсації відсоткової ставки за ними кредитами у порядку, визначеному Мінагрополітики.

Особливості виноградарства, як галузі сільського господарства, проявляються при кредитуванні в тому, що кредитується, як правило виробнича стадія кругообігу авансованого капіталу, яка за обсягом фінансування є найбільшою. Співставлення кредитів з витратами більш об'єктивно характеризує рівень кредитного забезпечення.

На думку академіка М.Я. Дем'яненко потребу в короткострокових кредитах відображає рівень виробничих витрат, оскільки саме вони виступають об'єктом кредитування, а, отже, від їх рівня, зміни залежатиме і рівень необхідності кредитних ресурсів [4].

Прийняті Урядом рішення про фінансову підтримку розвитку виноградарства не повністю вирішили проблеми галузі, однак це активізувало діяльність комерційних банків щодо надання кредитів, але цей захід є тимчасовим і він не вирішує сьогодні проблемні питання кредитного ринку. Згідно затвердженої Мінагрополітики галузевої програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 р., фінансування якої передбачається здійснювати у сумі 18,3 млрд грн в тому числі за рахунок Державного бюджету – 11 млрд грн, можна вважати, що і ці суми є значним вкладом держави у розвиток виноградарства.

В умовах економічної кризи спостерігається падіння платоспроможного попиту, скорочення інвестицій, і відповідно спад виробництва і ослаблення матеріально-технічної бази виноградарських господарств. Виноградарство – галузь рослинництва з високою собівартістю виробництва і трудомісткістю. Найбільш трудомісткою операцією у вирощуванні винограду є прибирання, переважає ручна праця, що теж грає важливу роль у формуванні ціни на продукцію. При формуванні ціни на виноград необхідно враховувати: особливості утворення ціни в сільському господарстві; запити і уподобання покупця і, незважаючи на високі витрати прагнути до формування доступної ціни; необхідно переглянути формування ціни для переробних підприємств. Всі виноградарські підприємства, на сьогоднішній день, потребують надійної підтримки з боку держави, а значить необхідно постійно вдаватися до розробки так званих «Програм розвитку» з метою виділення коштів на той чи інший проект. Ціна на виноград повинна відповідати цілям підприємства і сприяти якнайшвидшій і ефективній реалізації обраної цінової стратегії.

Середня ціна закупівлі винограду для переробки зросла в 2012 р. на 22 %. Це відбулося в першу чергу за рахунок підвищення цін на виноград в усіх регіонах: у Закарпатській — з 1559 до 3415 грн за 1 т, або в 2,2 раза; в Одеській – з 1725 до 2477 грн, або на 44 %, Херсонській областях – з 1908 до 2654 грн, або на 39 %.

Основою стратегії розвитку ціноутворення є розробка правил вибору цінової політики. Важливу роль тут відіграє орієнтація на зниження витрат, так як фактичні ціни реалізації винограду не завжди компенсують господарствам витрати на його виробництво.

Закладання 1 га виноградних насаджень і доведення їх до плодоношення сьогодні обходиться виноградарям у 100-120 тис. грн. У зв'язку з цим, короткий експлуатаційний строк разом із недостатньою продуктивністю насаджень роблять цю галузь інвестиційно непривабливою. Крім того, це призводить до низької ефективності використання бюджетних коштів, які спрямовані на компенсацію закладання виноградників. Тому сьогодні виникла нагальна потреба розробки і реалізації науково обґрунтованого розвитку галузі на довготермінову перспективу.

Нині надзвичайно гостро стоїть питання про контроль якості винопродукції. Позитивним моментом є те, що Указом Президента України від 13 квітня 2011 р. №459/2011 затверджено Положення Державної інспекції сільського господарства України. [3]

Зважаючи на нестачу в Україні сертифікованого садивного матеріалу винограду власного виробництва, зросла кількість саджанців, завезених із Франції, Італії, Німеччини, країн колишньої Югославії, в тому числі й хворих на латентну форму небезпечних хвороб. Однією з таких небезпечних хвороб, яка була імпортована зараженим посадковим матеріалом в Одеську область, є почорніння деревини винограду. Збитки від цієї хвороби дуже значні. За шкідливістю почорніння деревини належить до катастрофічних хвороб. Надійно захистити виноградники від цієї хвороби можна тільки застосовуючи комплекс заходів: фітосанітарний контроль імпортного садивного матеріалу, знання зовнішніх ознак, оптимальний термін проведення обстежень на всіх етапах технологічного процесу вирощування винограду. У 2002р. уражених кущів виявили 0,89 %, а в 2012 р. – 55 % [1].

Для ефективного державного регулювання в галузі виноградарства і виноробства потрібно розробити нормативну базу, яка регламентує випуск вин КНП (контрольованих найменувань за походженням). Скорочення пропозиції столового винограду власного виробництва призвело до

зростання показника імпорту, за рахунок якого наразі формується понад половина обсягу пропозиції. Водночас імпорт столового винограду збільшився за останні десять років більш ніж усемеро. Дефіцит вітчизняної сировини становив близько 50 % потреби виноробних підприємств. Нажаль, існує ціла низка проблем і з сортовим складом виноградних насаджень, який не відповідає потребам сьогоденного ринку [3].

Україна має реальні можливості не тільки забезпечити власні потреби в столовому винограді, а й експортувати його на міжнародний ринок. Промислові насадження столового винограду в різних регіонах - це одні й ті самі 10-12 сортів переважно європейського походження, які не мають генетичного захисту від стресових біотичних та абіотичних чинників середовища, тож їх можна культивувати тільки в окремих регіонах Півдня України. Для забезпечення населення свіжим виноградом селекціонери Інституту вина й виноградарства ім. В.Є.Таїрова створили адаптованіші до умов культивування, холодо- та патогеностійкіші сорти столового винограду: в Державному реєстрі таких столових сортів 19 та 2 універсальні.

Нові столові сорти винограду селекції інституту здатні витримувати морози до мінус 24°C без значних ушкоджень. Різноманіття столового сортименту держави та використання нових сортів дає можливість створити конвеєр виробництва й споживання столового винограду в свіжому вигляді протягом п'яти-восьми місяців. Ця високоефективна галузь виноградарства - розрахункова, 200-300 % рентабельності, викликає великий інтерес дрібних фермерських господарств до виробництва столового винограду. Але невеликі площі насаджень таких господарств і відсутність кооперації не дають їм можливості пропонувати ринку суттєві партії столового винограду. Столове виноградарство є самостійним підрозділом галузі зі своїми специфічними цілями, тощо. Тому доцільним є виокремлення підпрограми "Столовий виноград" у загальній Програмі розвитку виноградарства, виділення площ та окреслення районів його розміщення, певної інфраструктури (тара, холодильники) тощо. Вирощування екологічно чистого винограду дає можливість отримати конкурентоспроможну продукцію в умовах міжнародного ринку.

Механізми впровадження державної політики розвитку галузі, дотримання й виконання законодавчої та нормативної бази в нашій країні не витримує критики: у нас немає єдиної, дієвої та фахової управлінської вертикалі [2, с. 47].

В Україні нині діє лише один механізм державної фінансової підтримки виноградарства - відшкодування виноградарям коштів,

витрачених на посадку виноградників і догляд за ними до стадії плодоношення, тобто перші п'ять років. Для порівняння: в європейських країнах існує від 9 до 12 напрямів підтримки виноградарства. Збір відраховують із торгової виручки від продажу лікєро-горілочаних виробів і виноробної продукції та акумулюють на спеціальному цільовому рахунку. Зібрані кошти використовують у трьох напрямках: відшкодування витрат на висаджування лози, на облаштування крапельного зрошення та на поповнення основних фондів виноградарських підприємств для їхньої інтенсифікації та адаптації до євростандартів.

Збільшення збору до 1,5 % може дати змогу підвищити рівень відшкодування витрат на висаджування й догляд за посадками до 100 %, забезпечити галузь коштами на модернізацію виробництва підприємств, які вирощують виноград і займаються первинним виноробством.

Розроблення й реалізація організаційно-економічного механізму ринку виноградарства і виноробства, активізація діяльності його підприємницьких формувань базується на налагодженні організаційно-економічних, в тому числі обмінних (купівлі-продажу), процесів між організаціями, установами та підприємствами, взаємозв'язку і взаємодії основних складових механізму, технологічного ланцюга виробництва виноградарства і виноробства, а також дієвому впливі відповідних інструментів, чинників, нових організаційних форм, інноваційних проектів, інших нововведень і їх практичної реалізації, що включають підтримку держави, відповідне фінансово-кредитне забезпечення, орієнтовані на досягнення кінцевих результатів діяльності.

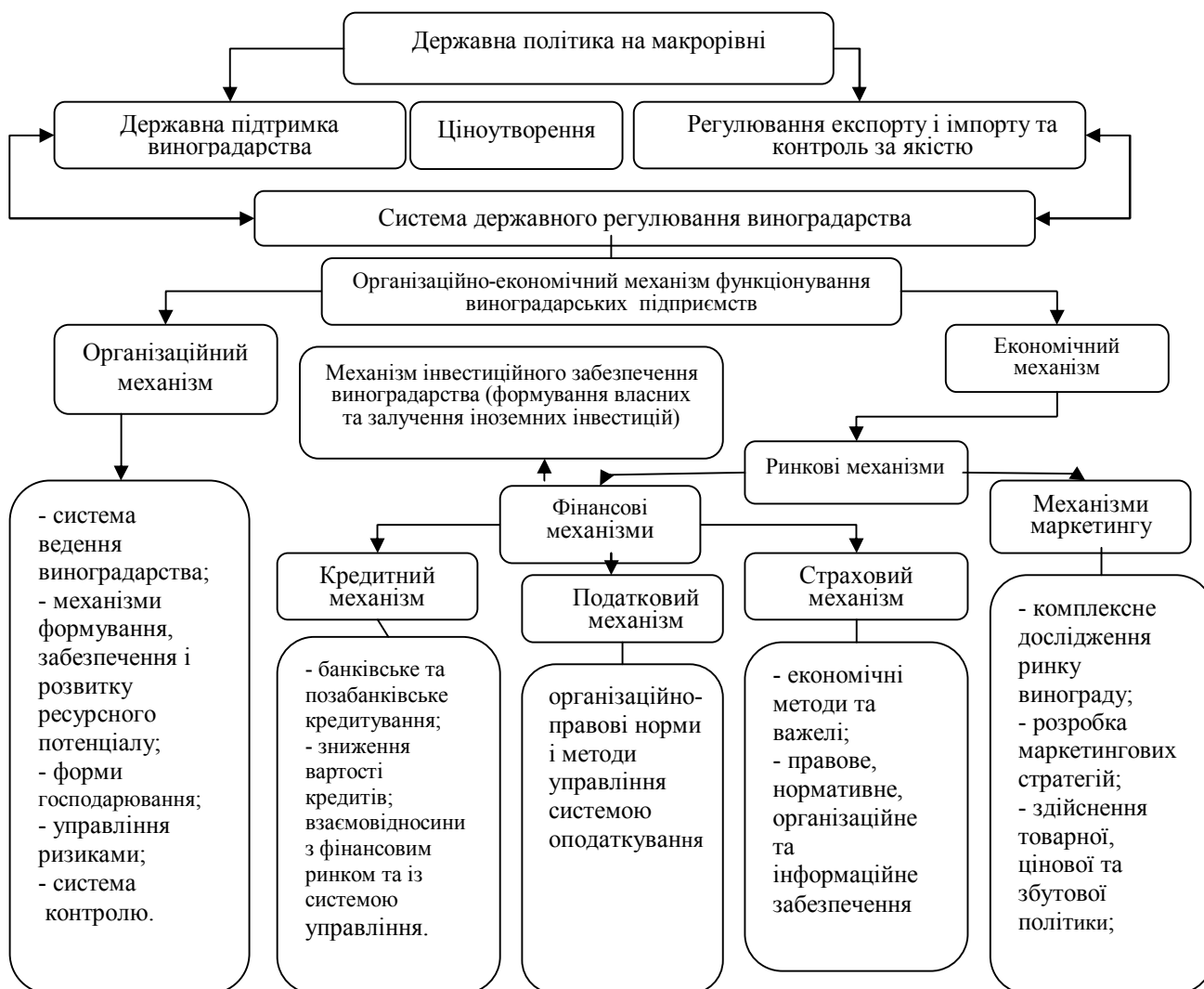
Щодо комплексу організаційно-економічних факторів, то основними тут є поділ праці, форми організації виробництва, розвиток інфраструктури ринку, грошова і кредитно-податкова політика держави [5, с. 162].

Теоретичні засади організації та ефективного розвитку виноградарства в Україні формуються з урахуванням особливостей галузевої організації і соціально-економічної структури сільського господарства, стану аграрного ринку і досвіду економічного регулювання сільськогосподарського виробництва зі сторони держави.

Державна підтримка розвитку виноградарства і садівництва на рівні держави (рисунок) здійснюється відповідно до Закону України "Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства" та Порядку справляння збору та використання коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.05 № 587. Зазначений механізм використання бюджетних коштів згідно п. 4 Постанови надається суб'єктам господарювання, незалежно від організаційно-правової форми та форми

власності, які займаються виноградарством, садівництвом для компенсації їх витрат на проектні роботи, підготовку ґрунту та посадку, догляд за багаторічними насадженнями, спорудження шпалери та краплинного зрошення відповідно до нормативних витрат на 1 гектар.

Стратегічною метою організаційно-економічного механізму розвитку виноградарства є формування такої структури випуску продукції, яка відповідала б потребам ринку, збалансованості використання виробничих та трудових потужностей. Основними перевагами сталого економічного зростання обсягів продукції галузі є: потужний аграрний та рекреаційний потенціал нашої країни, сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування найбільш цінних сортів винограду, розвинена транспортна структура автомобільних та залізничних шляхів, значний трудовий потенціал, наявність стабільних та успішних підприємств галузі.

Організаційно-економічний механізм розвитку виноградарства

Висновки. Сьогодні ми маємо дуже низький рівень закладання виноградників, що в недалекому майбутньому може стати причиною

поглиблення кризового стану галузі. Значна площа виноградних насаджень не покривають витрат на їх догляд та потребують реставрації чи перезакладання. Закладання 1 га виноградних насаджень і доведення їх до плодоношення обходиться виноградарям у 100-120 тис. грн.

Серед організаційно-економічних чинників підвищення ефективності виноградарства особливо слід відзначити такі, як: значне розширення місткості внутрішнього ринку продукції, значне збільшення її виробництва на експорт, захист вітчизняного товаровиробника від експансії вина з інших країн; удосконалення механізму надання державної підтримки виноградарству та забезпечення розвитку виноробства з урахуванням вимог СОТ; здійснення заходів щодо збільшення ємності ринку винограду та продуктів його переробки з урахуванням потреб населення, його купівельної спроможності та максимальних можливостей експорту; інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази галузі, впровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій; удосконалення страхової та податкової політики; підвищення рівня догляду за виноградниками та зменшення їх зрідженості; оптимізація структури насаджень (збільшення частки високоякісних сортів для виробництва шампанських вин).

Виробництво винограду у 2012 р. становило 540 тис. т., збільшившись порівняно із 2009-2010 рр. на 25-28 %. Україна в 2011 р. увійшла до десятки найбільших виробників винограду та вин у Європі.

Бібліографічний список: 1. Аграрний сектор України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-117/doc-180/>. 2. Булат М.А. Напрями державної бюджетної підтримки сільського господарства / М.А. Булат // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 46-49. 3. Власов В.В. Про виноград, вино та аграрну політику в Україні / В.В. Власов // Пропозиція. – 2011. – № 9 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3685&number=125>. 4. Кириллова О.В. Кредитування виноградарських господарств Одеської області / О.В. Кириллова // Науковий вісник ЛНАУ. – 2010. – № 15. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/Ekon/2010_15/Kirillova.pdf. 5. Новікова Т.М. Теоретичні засади організації та ефективного розвитку садівницьких та виноградарських підприємств: наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування «Кримський агротехнологічний університет» / Т.М. Новікова. – Вип. 121. – Сімферополь, 2009. – 388 с.; с. 161-165. 6. Про виноград та виноградне вино: Закон України від 16.06.2005 № 2662-IV //

Голубков Е.В. Организационно-экономический механизм поддержки развития виноградарства в Одесской области. Рассмотрено комплекс организационных и экономических факторов, которые влияют на состояние и развитие отрасли виноградарства в южном регионе Украины.

Holubkov Ye. Organizational and economic mechanism for supporting viticulture development in Odessa oblast. U was considered the complex of organizational and economic factors influencing on the condition and development viticulture branch in the South region of Ukraine.